

امکان سنجی مدل سازی و پیش‌بینی دماهای کمینه و بیشینه ایران با روش پتیت و هالت- وینترز

دریافت مقاله: ۹۳/۶/۱۶ پذیرش نهایی: ۹۵/۱۰/۴

صفحات: ۷-۲۴

احمدرضا قاسمی^۱: استادیار گروه مهندسی آب دانشکده کشاورزی، دانشگاه شهرکرد، شهرکرد، ایران
Email: ghasemiar@yahoo.com

چکیده

دماهی هوا یکی از پر کاربردترین پارامترهای مورد استفاده برای تشخیص تغییر اقلیم در مقیاس جهانی و منطقه ای است. بنابراین پژوهشگران همواره سعی نموده اند تا با مدل های مختلف به مدل سازی و پیش بینی آن بپردازنند. تحقیق حاضر نیز با هدف مدل سازی و پیش بینی کمینه و بیشینه دماهای ماهانه کشور انجام گردید. بررسی تغییرات زمانی دما با روش های تخمین گر سن و پتیت و پیش بینی آن بوسیله مدل هالت- وینترز انجام گرفت. نتایج نشان داد که دماهی کمینه در ایستگاه های مورد مطالعه در دوره ۵۰ ساله ۲۰۱۰ تا ۱۹۶۱ بطور متوسط به مقدار ۲/۹ درجه سانتی گراد افزایش یافته که مقدار این افزایش برای ایستگاه های واقع در مناطق گرم و خشک کشور ۳/۱ درجه) بیشتر از دیگر مناطق است (۱/۸ درجه). در حالیکه مقدار افزایش دماهی بیشینه هوا در کشور کمتر و معادل ۲/۱ درجه سانتی گراد می باشد. همچنین نتایج این پژوهش کارایی مناسب مدل هالت- وینترز برای پیش بینی کمینه و بیشینه دماهای ماهانه کشور را اثبات کرد. نتایج این مدل نشان داد که کمینه و بیشینه دما تا سال ۲۰۲۰ به جز چند مورد در کشور افزایش خواهند یافت که بیشترین مقدار افزایش در ایستگاه خوی به میزان ۰/۶ درجه سانتی گراد برای کمینه دما و ۰/۲۸ درجه سانتی گراد برای بیشینه دما خواهد بود.

کلیدواژگان: پیش بینی دما، کمینه و بیشینه ماهانه، تخمین گر سن، روش پتیت، مدل هالت وینترز

^۱. نویسنده مسئول: شهرکرد، دانشگاه دولتی شهرکرد، دانشکده کشاورزی، گروه مهندسی آب

مقدمه

تغییر اقلیم یکی از معضلات کنونی جامعه بشری و تهدیدی برای سیاره زمین به شمار می‌آید. یکی از مهمترین فراسنج‌های آب و هوایی که در ارتباط با تغییر اقلیم مورد توجه و مطالعه محققان قرار داشته، دما می‌باشد. از آنجا که دما یکی از عناصر اصلی شکل‌گیری اقلیم است و تغییرات آن می‌تواند ساختار آب و هوایی هر منطقه‌ای را دگرگون سازد، به همین دلیل بررسی تغییرات دما بخش زیادی از تحقیقات اقلیم شناسی را به خود اختصاص داده است (مسعودیان، ۱۳۸۳: ۱). دما در پیش‌بینی‌های اقلیمی اهمیت زیادی دارد زیرا دارای تغییرات زمانی و مکانی زیادی در مقیاس‌های محلی، منطقه‌ای و جهانی است. بنابراین مطالعه تغییرات آن، برای درک بهتر تغییرات اقلیمی از اهمیت زیادی برخوردار است. تغییرات اقلیمی بصورت گسترده‌ای بر روی کشاورزی و منابع آب تاثیر می‌گذارد، بنابراین در مناطقی که اقتصاد آنها بر پایه کشاورزی استوار است و یا دارای منابع آب شیرین محدودی می‌باشند تاثیر قابل توجهی خواهد داشت. بر این اساس مطالعات فراوانی در دنیا به بررسی تغییرات دما در مقیاس‌های مکانی کوچک و بزرگ پرداخته‌اند که همه آنها به روند افزایش دما اذعان دارند (Mishra^۱ و همکاران، ۲۰۱۳: ۵؛ Roy and Das^۲، ۲۰۱۳: ۱؛ Bisai^۳ و همکاران، ۲۰۱۴: ۵). در ایران نیز در چند سال اخیر مطالعات گسترده‌ای در زمینه تغییر اقلیم انجام پذیرفته است به نحوی که می‌توان گفت بیشتر پژوهشگران آب و هواشناسی کشور پژوهش‌هایی در این زمینه انجام داده‌اند. موضوعی که در زمینه مطالعات دما کمتر از مباحث دیگر مورد بررسی قرار گرفته است مدل سازی تغییرات دما با هدف پیش‌بینی آن می‌باشد. مطالعات انجام شده در این زمینه بیشتر به پیش‌بینی دما با در نظر گرفتن سناریوهای مختلف تغییر اقلیم پرداخته‌اند و استفاده از مدل‌های آماری برای پیش‌بینی دما کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده است. چنانچه تحلیل‌گر بر اساس رفتار مشاهده شده از سری زمانی و تجزیه و تحلیل اجزای آن بتواند مقدار آینده را با استفاده از مبانی ریاضی پیش‌بینی کند، از مدل‌های کمی برای پیش‌بینی سری زمانی، سود می‌جوید (عزیزی و روش، ۱۳۸۴: ۵۰). یکی از مدل‌های کمی مناسب برای پیش‌بینی دما، مدل هالت-وینتر می‌باشد (گاندالیا و دهولاکیا^۴، ۲۰۱۲: ۲). اگر یک سری زمانی دارای تغییرات فصلی یا سیکلی باشد نمی‌توان آنرا به وسیله یک مدل خطی مدل سازی کرد. مدل

1-Mishra

2-Roy and Das

3-Bisai

4-Gundalia and Dholakia

پیش‌بینی هالت-وینترز یکی از مدل‌هایی است که با استفاده از آن می‌توان به پیش‌بینی مقادیر بعدی در سری‌هایی که تغییرات فصلی و روند دارند، پرداخت (ابریشمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۱).

در ایران برخی از پژوهشگران از این مدل برای پیش‌بینی فراسنج‌های آب و هوایی مانند دما و بارش استفاده نموده اند که به آنها اشاره می‌گردد. عزیزی و روشن (۱۳۸۴: ۵۳) از این مدل برای پیش‌بینی بارش استان هرمزگان استفاده نمودند. خورشید دوست و همکاران (۱۳۸۸: ۳۶) از مدل هالت-وینترز برای پیش‌بینی دماهای کرانگین اصفهان استفاده نمودند. قویدل (۱۳۹۱: ۱۵۷) نشان داد که بهترین مدل برای پیش‌بینی آتی دماهای فرین کمینه تهران، مدل هالت-وینترز است. نتایج این پژوهش نشان داد که دمای فرین کمینه تهران در سال ۲۰۲۰ به بالای صفر صعود خواهدکرد. همچنین جهانی و همکاران (۹۵۱: ۲۰۱۳) از مدل هالت-وینترز برای تحلیل بارش‌های فصلی و سالانه کشور استفاده نمودند.

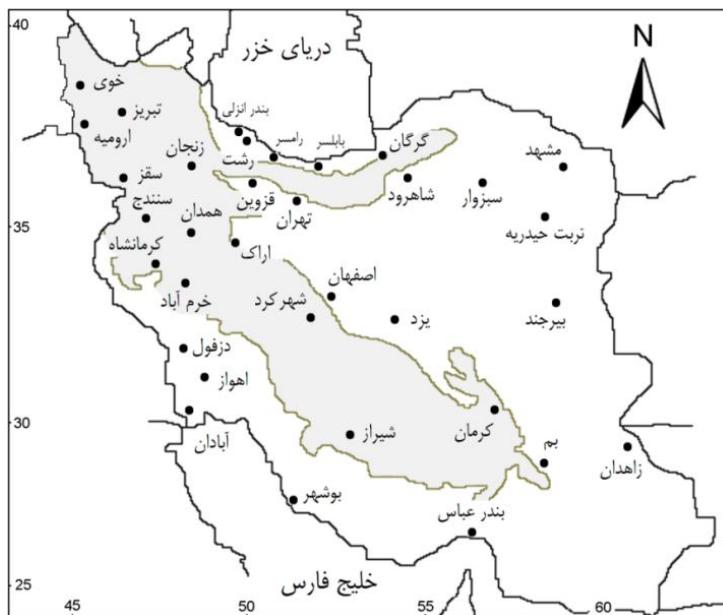
با توجه به اینکه مطالعات انجام شده برای پیش‌بینی دما، تنها برای چند ایستگاه کشور انجام شده است، هدف این تحقیق شناخت تغییرات و پیش‌بینی دماهای کمینه و بیشینه کشور با استفاده از مدل سری زمانی هالت-وینترز می‌باشد.

داده‌ها و روش‌ها

در پژوهش حاضر به منظور بررسی تغییرات دما، از داده‌های ماهانه ۳۴ ایستگاه از یک دوره آماری مشترک ۵۰ ساله از ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۰ استفاده گردید تا مقایسه نتایج مناطق مختلف کشور با اطمینان بیشتر انجام گیرد(شکل ۱).

در این مطالعه جهت بررسی مقدار و شدت تغییرات زمانی دما، از آزمون من-کنдал و روش سن و برای آشکارسازی نقطه تغییر^۱ در سری‌های زمانی از آزمون پتیت استفاده شد. روابط مربوط به آزمون من-کنдал که بصورت گسترده‌ای در مطالعه تغییرات زمانی متغیرهای آب و هوایی در دنیا مورد استفاده قرار می‌گیرد در مقالات متعددی ارائه شده است (سلمی^۲ و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۴ و سیزی پرور و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۲).

1-Change Point
2-Salami

شکل (۱). موقعیت جغرافیایی ایستگاه های مورد مطالعه

روش پتیت^۱

این روش یک روش ناپارامتری بر اساس آزمون ویلکاکسون می باشد که جهت تعیین نقطه تغییر بکار می رود و از روش من-ویتنی نیز قابل استخراج است. این روش تکنیک مفیدی برای شناخت نقاط تغییر در سری های زمانی داده های آب و هوایی می باشد (اسمدی و زقول، ۲۰۰۶: ۸۵).

روابط آماری مربوط به این روش مطابق زیر می باشد:

رتبه های r_1, \dots, r_n از سری Y_1, \dots, Y_n برای محاسبه مقدار آماره X_k استفاده می گردد.

$$X_k = 2 \sum_{i=1}^k r_i - k(n+1) \quad k = 1, \dots, n \quad (1)$$

که در آن r_i مقدار رتبه i امین داده، n تعداد و k رتبه داده ها می باشد.

مطابق رابطه زیر در نقطه ای (E) که قدر مطلق مقدار آماره X_k بیشینه شود، نقطه یا سال تغییر اتفاق افتاده است.

$$X_E = \text{Max}|X_k| \quad (2)$$

1-Pettitt

2-Smadi and Zghoul

مقادیر بحرانی آماره X نیز برای سطوح اطمینان مختلف (α) توسط رابطه (۳) بدست می‌آید:

رابطه (۳)

$$X_\alpha = \left[-\ln \alpha (n^3 + n^2) / 6 \right]^{0.5}$$

روش تخمین گر سن

این روش بصورت گسترده‌ای برای تخمین مقدار شیب خط روند در مطالعات هواشناسی و هیدرومئورولوژی استفاده می‌شود (جین و کومار، ۲۰۱۲: ۳۸).

مقدار شیب روند با استفاده از رابطه زیر برآورد می‌شود (اسماعیل پور و دین پژوه، ۱۳۹۱: ۱۹۹) و عساکر، ۱۳۹۲: ۵۰):

در این روش شیب تغییرات (T) تمام داده‌های یک متغیر مطابق رابطه (۴) محاسبه می‌گردد:

رابطه (۴)

$$T_i = \text{median}\left(\frac{X_j - X_k}{j - k}\right) \quad i = 1, 2, \dots, N$$

که X_j و X_k مقادیر متغیر در زمان‌های j و k هستند ($j > k$).

مدل هالت-وینترز

این مدل برای پیش‌بینی سری‌های زمانی که دارای تغییرات فصلی یا سیکلی هستند بکار می‌رود و در مطالعات آب و هواشناسی متعددی مورد استفاده قرار گرفته است. در این مدل نیاز به برآورد عامل سطح یا میانگین (\bar{X})، عامل روند (T) و عامل فصل (S) می‌باشد. منظور از فصل در این مدل تغییراتی است که دوره تکرار آنها بیشینه یک سال باشند.

سه عامل ذکر شده مطابق روابط (۵) تا (۷) بدست می‌آیند:

$$\bar{X}_t = \alpha(\bar{X}_{t-1} - T_{t-1}) + (1 - \alpha) \frac{X_{t-1}}{S_{t-k}} \quad \text{رابطه (۵)}$$

$$S_t = \gamma S_{t-K} + (1 - \gamma) \frac{X_t}{\bar{X}_t} \quad \text{رابطه (۶)}$$

$$T_t = \beta T_{t-1} + (1 - \beta)(\bar{X}_t - \bar{X}_{t-1}) \quad \text{رابطه (۷)}$$

در این رابطه‌ها آلفا: ثابت هموارسازی داده‌ها، بتا: ثابت هموارسازی تخمین روند، لاندا: ثابت هموارسازی تغییرات فصلی و k : دوره زمانی در هر سال

ارزبایی نتایج مدل‌ها

یک مدل در شرایطی می‌تواند کارایی مناسب داشته باشد که علاوه بر بالا بودن ضریب تعیین (R^2)، باقیمانده‌های مدل (خطاهای) ۱- دارای توزیع نرمال باشد- ۲- دارای واریانس یکسان باشند و ۳- ناهمبسته (مستقل) باشد (فرشادفر، ۱۳۸۱: ۲۲۸). جهت بررسی نرمال بودن مانده‌ها ای مدل از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف، استقلال مانده‌ها از آزمون دوربین- واتسون و جهت بررسی تساوی واریانس مانده‌ها از نتایج نمودار مانده‌ها استفاده شد.

بحث

روند تغییرات کمینه و بیشینه ماهانه دما

مقدار شیب تغییرات بیشینه و کمینه دمای ماهانه (بدست آمده از روش تخمین گر سن) که در سطح ۹۵ درصد معنی دار می‌باشند در جدول‌های ۱ و ۲ ارائه شده است. کمینه دمای ماهانه در اغلب مناطق کشور روندی افزایشی نشان می‌دهد و تنها در ایستگاه‌های سقز، خرم آباد و شهرکرد روندهای کاهشی معنی دار مشاهده می‌شود. متوسط شیب افزایشی کمینه دما برای ایستگاه‌های مورد مطالعه در ماه‌های گرم سال (آگوست تا دسامبر) بیشتر از ماه‌های دیگر است. بیشترین مقدار این افزایش در کشور در ماه اکتبر و به میزان $3/4$ درجه سانتی گراد می‌باشد.

روندهای معنی دار برای بیشینه دما اغلب در ماه‌های گرم سال از آوریل تا اکتبر بوقوع پیوسته اند و در پنج ماه نوامبر تا مارس به جز چند مورد اندک روند معنی داری مشاهده نشد. روندهای معنی دار بیشینه دما به جز در ایستگاه‌های بندر انزلی، شهرکرد و تربت حیدریه افزایشی می‌باشند. متوسط شیب افزایشی بیشینه دما در کشور در ماه‌های فصل زمستان بیشتر از دیگر ماه‌ها می‌باشد. بیشترین مقدار افزایش بیشینه دما نیز در ماه ژانویه و به میزان $3/5$ درجه سانتی گراد می‌باشد.

از نتایج جدول‌های ۱ و ۲ می‌توان نتیجه گرفت که متوسط شیب افزایش کمینه دما برای ایستگاه‌های واقع در مناطق گرم و خشک کشور $3/1$ درجه سانتی گراد است که بیشتر از مناطق دیگر ($1/8$ درجه) می‌باشد (شکل ۲). متوسط شیب افزایش بیشینه دما در مناطق گرم و خشک با دیگر مناطق تقریباً یکسان است. ایستگاه‌های واقع در مناطق گرم و خشک بر اساس روش دومارتون (مسعودیان و کاویانی، ۱۳۸۷: ۱۲۰) در جداول ۱ و ۲ ستاره دار شده اند.

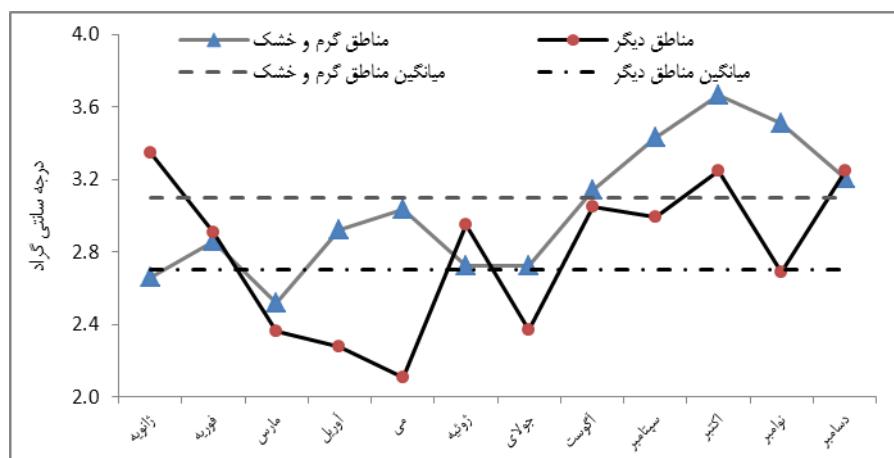
امکان سنجی مدل سازی و پیش‌بینی دماهای کمینه و بیشینه ایران با روش ... ۱۳

جدول (۱). مقدار شیب روند بیشینه دمای ماهانه بدست آمده از روش تخمین گر سن برای ایستگاه ها و ماه های با مقادیر معنی دار

اکتبر	سپتامبر	آگوست	جولای	ژوئیه	می	آوریل	فوریه	ایستگاه
۱/۹	۱/۷	۲/۳	۳/۱	۳/۰	۲/۶	۲/۸		آبادان
۱/۳		۲/۱	۱/۱	۱/۲	۱/۹	۲/۶		اهواز
۱/۲	۱/۹	۲/۵						بابلسر
	۱/۷	۲/۳	۲/۷	۱/۳	۲/۲	۳/۳		بزم
					۱/۳	۲		بندرعباس [*]
			-۱/۸	-۲/۳	-۲/۶			بندرانزلی
۱/۳	۱	۱/۷		۲	۲/۱	۱/۹		بوشهر
۱/۲		۱/۳			۱/۷	۲/۷		درفول
	۱/۷	۲	۱/۵	۱/۸	۱/۵	۳	۲/۴	اصفهان [*]
۱/۹	۱/۹		۱/۶		۲/۱	۳/۱		کرمان
	۱/۷	۱/۴	۱/۴	۲/۲	۲/۴	۳		کرمانشاه
۲/۴	۱/۷	۱/۹	۱/۱	۱/۸		۲/۹		مشهد
۱/۸	۱/۴	۱/۷						رامسر
۱/۷		۱/۶						رشت
۲/۲		۱/۳		۱/۴		۱/۳		سبزوار
۱/۶	۱/۷	۲	۱/۴	۲/۵		۳/۴	۴	سنندج
	-۲	-۱/۷		-۱/۵				شهرکرد
۱/۱	۱/۱	۱/۵	۱/۷	۱/۵		۲/۹		شیراز
۲/۸	۱/۸	۱/۸	۱/۴	۲		۲/۹	۴/۳	تبریز
۲						۲/۴		تهران
۲/۳	-۲		-۱/۹	-۱/۸				تریت
۲	۱/۵		۱/۴	۱/۳		۳	۱/۹	یزد
	۱/۷					۲/۵		Zahedan

جدول (۲). مقدار شیب روند کمیته دمای ماهانه بدست آمده از روش تخمین گر سن برای ایستگاه ها و ماه های با مقادیر معنی دار

ایستگاه	ژانویه	فوریه	مارس	آوریل	مای	ژوئیه	جولای	آگوست	سپتامبر	اکتبر	نوامبر	دسامبر
آبادان*				۳/۲	۲/۰	۱/۷	۱/۴	۱/۸	۱/۸	۲/۵	۲/۵	۱/۸
اهواز*	۲/۹	۲/۸	۵/۰	۴/۴	۵/۲	۴/۶	۴/۶	۴/۴	۴/۲	۳/۱	۲/۹	۲/۴
اراک					۱/۳	۱/۰						
باپلسر	۲/۵	۲/۳	۲/۹	۲/۳	۲/۵	۱/۴	۲/۵	۲/۱	۲/۴	۲/۵	۲/۵	۲/۵
بم*	۲/۷	۳/۰	۳/۷	۳/۹	۳/۵	۳/۶	۳/۲	۳/۸	۴/۱	۲/۶	۲/۶	۱/۹
بندرانزلی	۱/۴	۲/۸	۲/۹	۳/۴	۲/۷	۲/۵	۰/۹	۱/۸	۲/۱			۲/۰
بوشهر*	۱/۷	۲/۵	۳/۴	۳/۷	۳/۰	۱/۹	۲/۳	۲/۹	۱/۵	۱/۵	۱/۸	
دزفول*		۱/۵			۱/۸							
گرگان				۱/۴	۱/۱							
همدان	۲/۱	۲/۲	۱/۲	۱/۴	۱/۶	۱/۴				۱/۶		
کرمان*	۲/۴	۴/۱	۳/۲	۲/۵	۱/۸	۲/۵	۱/۸	۱/۹	۱/۷			۱/۹
کرمانشاه	۲/۱	۱/۹	۳/۴	۲/۶	۳/۳	۳/۱	۴/۰	۲/۰	۱/۹		۲/۴	
خرم آباد	-۲/۶	-۳/۲	-۱/۹	-۲/۲			-۱/۴	-۲/۲	-۲/۲	-۱/۷	-۲/۸	-۲/۷
خوی		۱/۳	۳/۴	۳/۸	۲/۶	۳/۱	۲/۰	۱/۷				
مشهد	۴/۷	۴/۴	۵/۵	۵/۱	۵/۳	۴/۴	۵/۰	۳/۲	۳/۱	۲/۹	۳/۴	۵/۳
رامسر	۱/۹	۲/۵	۲/۵	۳/۱	۲/۲	۲/۴	۱/۳	۱/۷	۱/۷	۱/۸		
رشت	۲/۵	۳/۰	۲/۴	۲/۷	۲/۲	۲/۶	۱/۵	۱/۷	۱/۷	۱/۶		
سیزوار*	۴/۳	۴/۱	۳/۹	۳/۴	۴/۲	۲/۹	۲/۹	۱/۲	۲/۹	۲/۹	۳/۸	۴/۴
سقز					-۱/۸	-۳/۳	-۱/۳					
سنندج							۱/۵	۲/۸	۲/۹			
شهرکرد		-۲/۰	۲/۲	-۲/۴	-۱/۹	-۲/۵	-۲/۵	-۱/۴	-۲/۴			
شاہرود*	۳/۲	۳/۷	۵/۰	۴/۸	۳/۶	۳/۳	۳/۷	۱/۳	۴/۰	۲/۹	۳/۲	۳/۵
شیراز	۳/۲	۳/۸	۴/۵	۴/۵	۴/۱	۳/۶	۳/۸	۲/۴	۳/۸	۲/۲	۲/۶	۱/۸
تبریز			۲/۳	۲/۱	۲/۰	۱/۴	۲/۶	۱/۳	۲/۱	۲		
تهران	۳/۸	۳/۴	۴/۲	۳/۳	۳/۳	۲/۵	۳/۲	۲/۸	۴/۳	۴/۰	۴/۰	۴/۲
ترفت			۲/۳	۱/۹	۲/۷	۱/۰	۲/۰					
بیزد	۴/۲	۴/۵	۴/۵	۳/۹	۳/۱	۳/۱	۲/۳	۲/۷	۳/۰	۲/۶	۲/۸	۲/۵
Zahedan	۲/۹	۲/۳	۳/۰	۲/۵	۲/۱	۱/۹	۲/۱	۳/۲	۲/۰			۲/۱

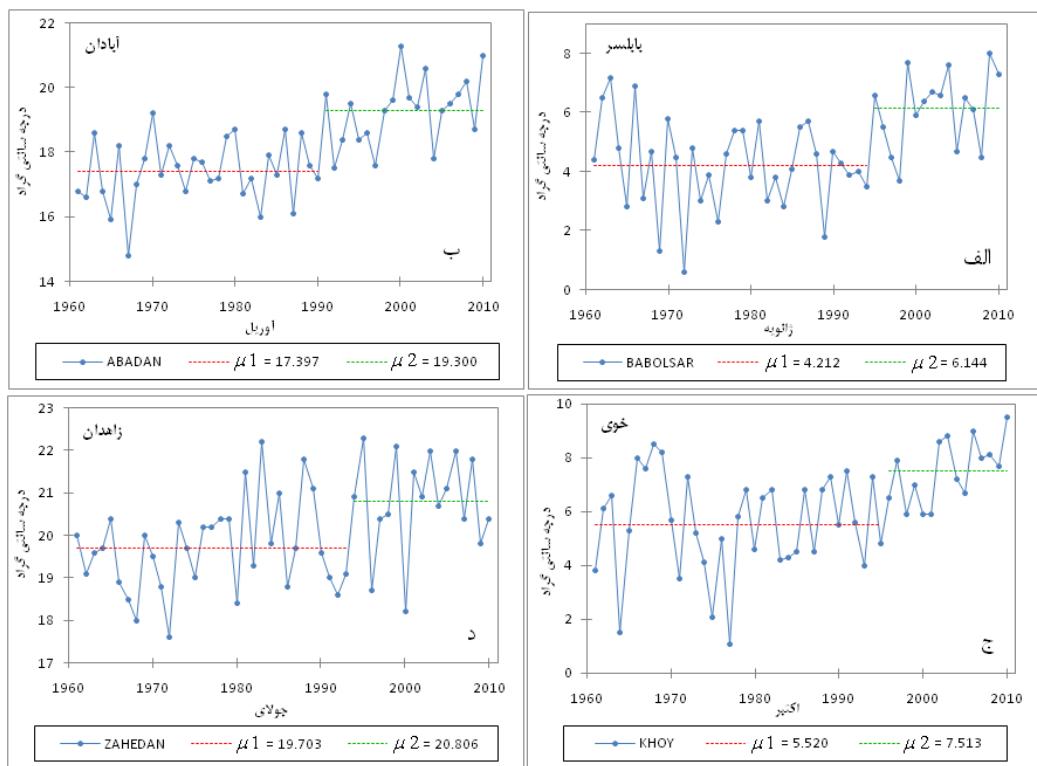

شکل (۲) متوسط شیب افزایشی کمینه دمای ماهانه در ایستگاه های واقع در مناطق گرم و خشک و دیگر مناطق

نقطه تغییر در کمینه و بیشینه ماهانه دما

شکل (۳ الف تا ج) سال تغییر در سری زمانی داده های کمینه دما حاصل از روش پیتیت را برای چهار ایستگاه منتخب بابلسر، آبدان، زاهدان و خوی نشان می دهد. میانگین کمینه دمای ماه ژانویه در بابلسر قبل از سال ۱۹۹۳ (۴۱) معادل $4/2$ و بعد از آن (۴۲) معادل $6/1$ می باشد که در سطح 99 درصد معنی دار می باشد. سال تغییر در سری زمانی برای ایستگاه آبدان ۱۹۹۰، ایستگاه خوی ۱۹۹۵ و ایستگاه زاهدان ۱۹۹۳ می باشد.

در اغلب ماه ها و ایستگاه های مورد مطالعه نیز، سال تغییر در کمینه و بیشینه دما در دهه 1990 بوقوع پیوسته است. متفاوت بودن سال تغییر در ایستگاه ها می تواند ناشی از تاثیر عوامل محلی مانند توپوگرافی در تعديل عوامل بزرگ مقیاس اقلیمی باشد (قاسمی، ۱۳۹۱: ۶۲). مطالعات متعددی نیز در دنیا نشان داده اند که تغییر در سری های زمانی دمای هوا در دهه 1990 اتفاق افتاده است (یوستا اقلو^۱: ۲۰۱۲؛ ۲۰۱۳: زرین ستانک و همکاران، ۲۰۱۴؛ ۲۰۱۷: ۲۸۷).

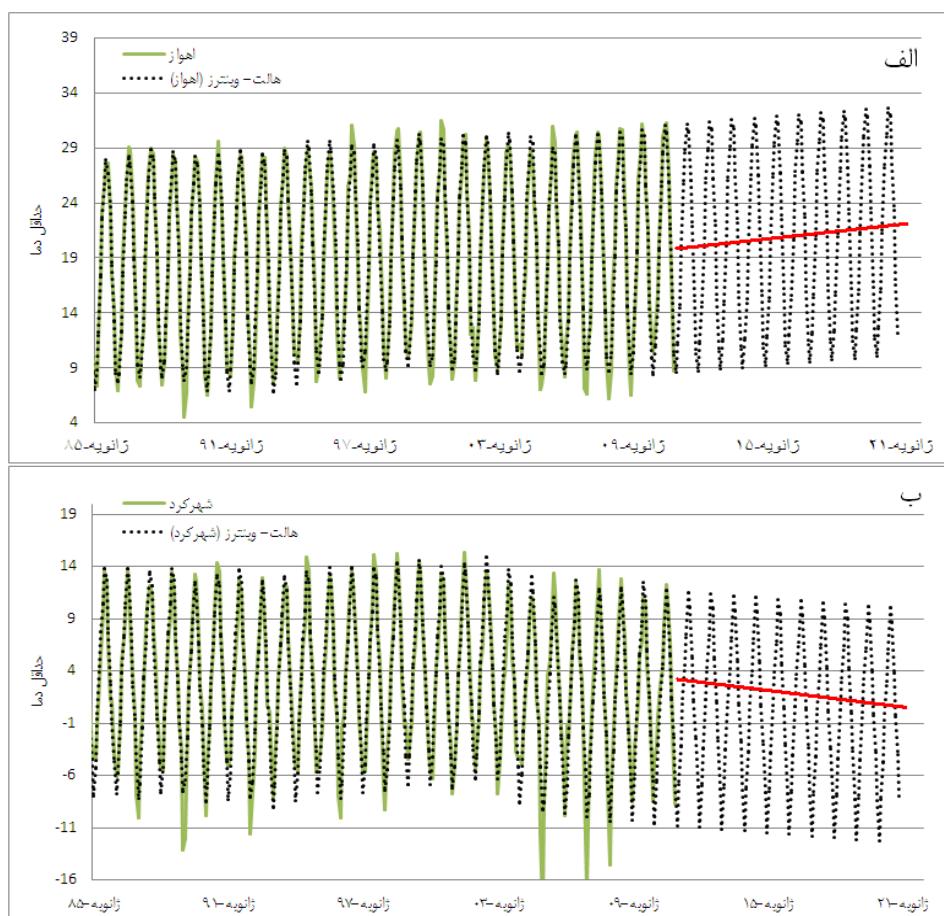

شکل (۳). تغییرات کمینه دمای ماهانه در ایستگاه های بابلسر، آبادان، زاهدان و خوی در دوره آماری ۱۹۶۱-۲۰۱۰

برازش مدل هالت- وینترز

از مدل هالت- وینترز برای مدل سازی تغییرات دما و همچنین پیش بینی آن استفاده شد.

نتایج برازش این مدل بر داده های کمینه ماهانه دما و مقادیر پیش بینی شده تا سال ۲۰۲۰ برای دو ایستگاه منتخب اهواز و شهرکرد در شکل ۴ الف و ب ارائه شده است که از برازش مناسب داده های برآورده شده توسط مدل بر داده های واقعی حکایت دارند.

شکل (۴). مقادیر واقعی و پیش‌بینی شده توسط مدل هالت- وینترز برای کمینه دمای اهواز و شهرکرد (برای افزایش کیفیت نمودارها، نتایج از سال ۱۹۸۵ نمایش داده شده است)

نتایج حاصل از این مدل برای تمامی ایستگاه‌های مورد بررسی در جدول ۳ ارائه شده است. با توجه به مقادیر R^2 و مجموع مربعات خطای بدست آمده، می‌توان نتیجه گرفت که این مدل توانایی مدل سازی تغییرات دما در کشور را دارد. مقدار ضریب تبیین این مدل در تمام ایستگاه‌ها برای کمینه دما بین ۰/۸۸ تا ۰/۹۸ و برای بیشینه دما بین ۰/۹۱ تا ۰/۹۸ متغیر است. البته قابل توجه است که مقدار ضریب تبیین به تنها یک قادر به ارزیابی یک مدل نیست بنابراین علاوه بر آن، سه شرط عنوان شده در بخش داده‌ها و روش‌ها نیز جهت ارزیابی کارایی مدل‌ها مورد بررسی قرار گرفت.

جدول (۳). مقادیر ضریب تبیین، مجموع مربعات خطأ و ضرایب هموار سازی مدل هالت-وینترز برای کمینه و بیشینه (اعداد داخل پرانتز) دما

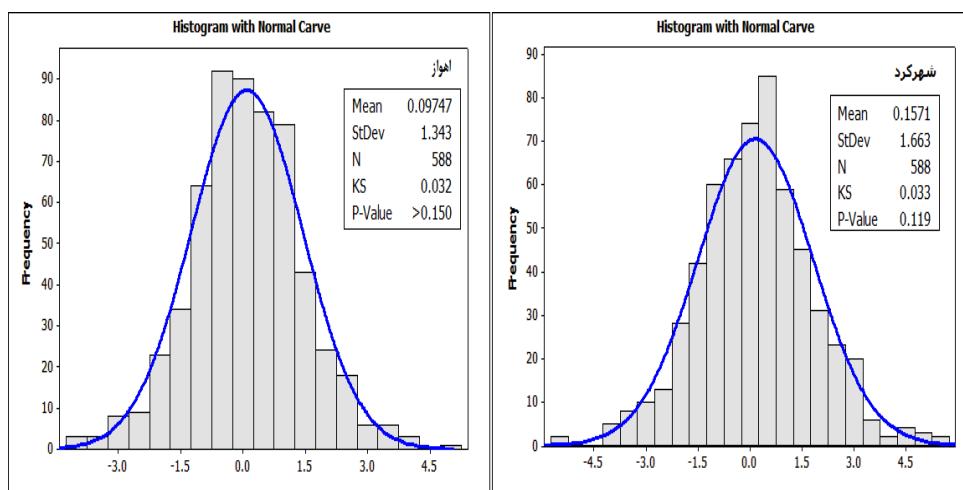
ایستگاه	R ²	RMSE	Gamma	Beta	alpha
آبادان	۰/۹۶ (۰/۹۷)	۱/۴۳ (۱/۷۰)	۰/۱۵ (۰/۱۸)	۰/۰۲ (۰/۰۲)	۰/۰۹ (۰/۲۲)
اهواز	۰/۹۷ (۰/۹۸)	۱/۳۸ (۱/۶۳)	۰/۱۸ (۰/۱۵)	۰/۰۲ (۰/۰۱)	۰/۱۰ (۰/۲۰)
اراک	۰/۹۳ (۰/۹۴)	۲/۱۶ (۱/۶۲)	۰/۰۸ (۰/۱۱)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۱۷ (۰/۱۶)
بابلسر	۰/۹۷ (۰/۹۵)	۱/۲۴ (۱/۵۸)	۰/۱۰ (۰/۱۴)	۰/۰۲ (۰/۰۱)	۰/۰۴ (۰/۰۷)
ب	۰/۹۶ (۰/۹۴)	۱/۶۳ (۱/۹۷)	۰/۱۳ (۰/۱۴)	۰/۰۲ (۰/۰۲)	۰/۰۲ (۰/۰۹)
بندرعباس	۰/۹۷ (۰/۹۵)	۱/۰۹ (۱/۲۵)	۰/۱۴ (۰/۱۸)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۱۳ (۰/۱۸)
انزلی	۰/۹۶ (۰/۹۴)	۱/۴۳ (۱/۸۳)	۰/۱۲ (۰/۱۶)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۰۹ (۰/۱۱)
بیرجند	۰/۹۵ (۰/۹۵)	۱/۷۱ (۲/۰۷)	۰/۱۵ (۰/۱۳)	۰/۰۱ (۰/۰۲)	۰/۰۷ (۰/۰۹)
بوشهر	۰/۹۷ (۰/۹۶)	۱/۱۲ (۱/۴۹)	۰/۱۷ (۰/۲۲)	۰/۰۲ (۰/۰۲)	۰/۱۲ (۰/۲۱)
دزفول	۰/۹۶ (۰/۹۷)	۱/۴۷ (۱/۷۴)	۰/۲۰ (۰/۱۶)	۰/۰۲ (۰/۰۱)	۰/۰۷ (۰/۱۳)
اصفهان	۰/۹۷ (۰/۹۶)	۱/۴۱ (۱/۸۵)	۰/۱۰ (۰/۱۳)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۱۲ (۰/۰۸)
قزوین	۰/۹۴ (۰/۹۵)	۱/۸۲ (۱/۷۰)	۰/۱۲ (۰/۱۳)	۰/۰۳ (۰/۰۲)	۰/۱۸ (۰/۱۷)
گرگان	۰/۹۶ (۰/۹۳)	۱/۴۵ (۲/۰۶)	۰/۱۴ (۰/۱۴)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۱۸ (۰/۰۸)
همدان	۰/۹۱ (۰/۹۵)	۲/۴۰ (۲/۷۰)	۰/۰۷ (۰/۱۴)	۰/۰۲ (۰/۰۲)	۰/۲۱ (۰/۲۳)
کرمان	۰/۹۴ (۰/۹۵)	۱/۷۴ (۱/۸۸)	۰/۱۵ (۰/۱۳)	۰/۰۳ (۰/۰۱)	۰/۱۱ (۰/۰۴)
کرمانشاه	۰/۹۴ (۰/۹۶)	۱/۷۳ (۲/۱۱)	۰/۱۶ (۰/۱۱)	۰/۰۲ (۰/۰۱)	۰/۰۸ (۰/۱۱)
خرم آباد	۰/۹۵ (۰/۹۷)	۲/۴۳ (۱/۸۰)	۰/۱۲ (۰/۱۷)	۰/۰۳ (۰/۰۱)	۰/۰۲ (۰/۱۴)
خوی	۰/۹۲ (۰/۹۴)	۲/۲۷ (۲/۶۰)	۰/۱۵ (۰/۱۲)	۰/۰۴ (۰/۰۲)	۰/۲۲ (۰/۱۹)
مشهد	۰/۹۴ (۰/۹۴)	۱/۹۲ (۲/۴۹)	۰/۱۰ (۰/۱۱)	۰/۰۱ (۰/۰۲)	۰/۰۶ (۰/۰۷)
ارومیه	۰/۹۵ (۰/۹۶)	۱/۷۳ (۲/۱۶)	۰/۱۱ (۰/۱۲)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۱۷ (۰/۱۷)
رامسر	۰/۹۶ (۰/۹۵)	۱/۲۷ (۱/۵۷)	۰/۱۱ (۰/۱۴)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۰۷ (۰/۰۸)
رشت	۰/۹۵ (۰/۹۱)	۱/۵۰ (۲/۱۸)	۰/۱۱ (۰/۱۳)	۰/۰۱ (۰/۰۲)	۰/۱۸ (۰/۰۶)
سیزولار	۰/۹۶ (۰/۹۵)	۱/۸۳ (۲/۳۷)	۰/۱۲ (۰/۱۱)	۰/۰۱ (۰/۰۳)	۰/۰۸ (۰/۱۳)
سقز	۰/۸۸ (۰/۹۵)	۲/۶۲ (۲/۶۱)	۰/۱۲ (۰/۱۳)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۱۳ (۰/۰۹)
سنندج	۰/۹۳ (۰/۹۶)	۲/۰۲ (۲/۳۷)	۰/۲۰ (۰/۱۹)	۰/۰۲ (۰/۰۳)	۰/۰۱ (۰/۱۴)
شهرکرد	۰/۹۳ (۰/۹۵)	۱/۹۳ (۲/۲۳)	۰/۰۸ (۰/۱۴)	۰/۰۱ (۰/۰۱)	۰/۱۳ (۰/۱۴)
شهرهود	۰/۹۶ (۰/۹۶)	۱/۵۸ (۲/۰۹)	۰/۱۲ (۰/۱۴)	۰/۰۱ (۰/۰۳)	۰/۰۶ (۰/۱۵)
شیروان	۰/۹۸ (۰/۹۷)	۱/۱۳ (۲/۷۲)	۰/۱۷ (۰/۱۴)	۰/۰۲ (۰/۰۱)	۰/۱۵ (۰/۱۸)
تبریز	۰/۹۵ (۰/۹۶)	۱/۹۰ (۲/۳۲)	۰/۱۱ (۰/۱۲)	۰/۰۲ (۰/۰۱)	۰/۱۵ (۰/۱۴)
تهران	۰/۹۶ (۰/۹۶)	۱/۷۵ (۲/۱۴)	۰/۱۳ (۰/۱۲)	۰/۰۲ (۰/۰۳)	۰/۰۹ (۰/۱۴)

ادامه جدول(۳).

alpha	Beta	Gamma	RMSE	R ²	ایستگاه
۰/۰۵(۰/۱۰)	۰/۰۲(۰/۰۱)	۰/۱۰(۰/۱۲)	۱/۷۸(۲/۲۲)	۰/۹۵(۰/۹۵)	تربت حیدریه
۰/۰۳(۰/۰۴)	۰/۰۱(۰/۰۱)	۰/۱۳(۰/۱۴)	۱/۵۱(۲/۰۵)	۰/۹۶(۰/۹۵)	بیزد
۰/۱۷(۰/۱۷)	۰/۰۴(۰/۰۲)	۰/۱۲(۰/۱۳)	۱/۸۵(۱/۸۸)	۰/۹۳(۰/۹۵)	زاہدان
۰/۰۸(۰/۱۱)	۰/۰۱(۰/۰۲)	۰/۱۲(۰/۱۴)	۲/۰۹(۲/۳۹)	۰/۹۳(۰/۹۵)	زنجان

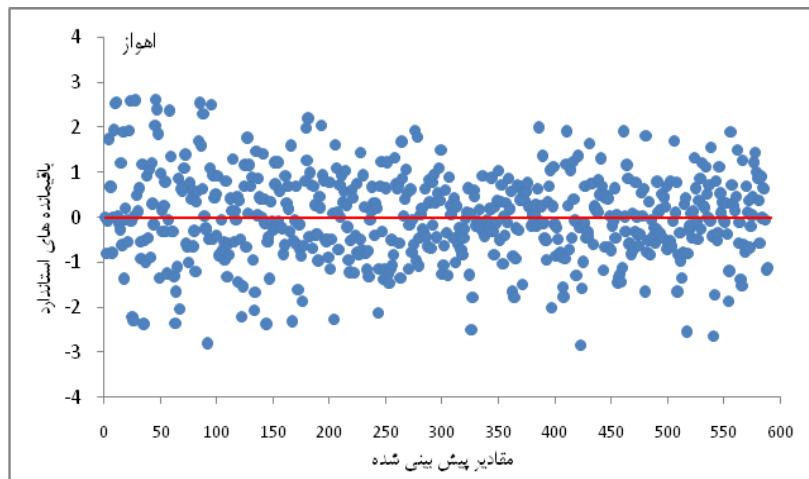
ارزیابی کارایی مدل هالت-وینترز

نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای مانده های مدل در تمامی ایستگاه ها نشان داد که مانده های مدل نرمال می باشند. در صورتیکه مانده های مدلی نرمال نباشند (مثلا چولگی به راست داشته باشد) نشان دهنده این واقعیت خواهد بود که مدل مقادیر بیشتر از میانگین را خوب و مقادیر کمتر از میانگین را با خطای زیاد برآورد کرده است. شکل ۵ نشان می دهد که منحنی نرمال بر بافت‌نگار (هیستوگرام) مانده های مدل در دو ایستگاه منتخب اهواز و شهرکرد به خوبی برآش داده شده است. با توجه به اینکه فرض صفر آزمون کولموگروف-اسمیرنوف دلالت بر نرمال بودن داده ها دارد و مقادیر P-Value برای هر دو ایستگاه بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، فرض صفر رد نشده و نرمال بوده مانده ها تایید می گردد.

شکل (۵). بافت نگار مانده های مدل در دو ایستگاه اهواز و شهرکرد به همراه منحنی نرمال برآش داده شده بر آنها

مقدار آماره آزمون دوربین-واتسون برای دو ایستگاه اهواز و شهرکرد به ترتیب ۱/۷۶ و ۱/۸۸ بدست آمد که از مقدار بحرانی در سطح ۹۹٪ بیشتر است (فرشادفر، ۱۳۸۱: ۲۴۱) بنابراین مانده های مدل مستقل و نسبت به هم ناهمبسته هستند. نتایج این آزمون نشان داد مانده های مدل در تمام ایستگاه ها مستقل هستند. نمودار باقیمانده های استاندارد شده (y) در برابر مقادیر پیش بینی شده (X) به عنوان نمونه برای ایستگاه اهواز (شکل ۶) پراگندگی مناسب و بدون الگوی داده ها در اطراف خط $y=0$ را نشان می دهد یعنی به ازای هر مقدار از متغیر X واریانس خطاهای تقریباً ثابت و بیان کننده تساوی واریانس مانده ها می باشد (فرشادفر، ۱۳۸۱: ۲۳۵). این شرط نیز برای تمامی ایستگاه های مورد مطالعه بررسی و تایید گردید.

شکل (۶). نمودار باقیمانده های استاندارد مدل هالت-وینترز در برابر مقادیر واقعی برای ایستگاه اهواز

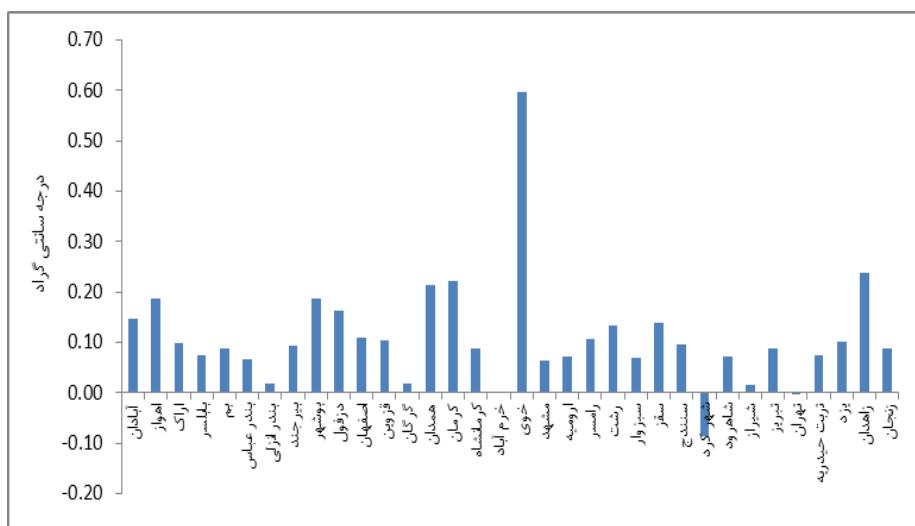
بنابراین با توجه به اثبات کارایی مناسب مدل هالت-وینترز می توان با قرار دادن ضرایب بدست آمده (جدول ۳) در روابط این مدل، از آن برای پیش بینی کمینه و بیشینه دمای کشور استفاده نمود که نتایج آن در زیر آمده است.

پیش بینی دما برای دهه ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰

شکل (۷) مقادیر تغییرات پیش بینی شده کمینه دما توسط مدل هالت وینترز را برای دهه ۲۰۱۰ نشان می دهد. مقادیر پیش بینی شده دما برای این دوره زمانی در اغلب ایستگاه ها افزایشی می باشد هر چند این افزایش در ایستگاه های شیراز، گرگان و انزلی بسیار اندک است. بیشترین مقدار افزایش دما برای ایستگاه خوی و به مقدار ۰/۶ درجه در دهه بدست آمده است.

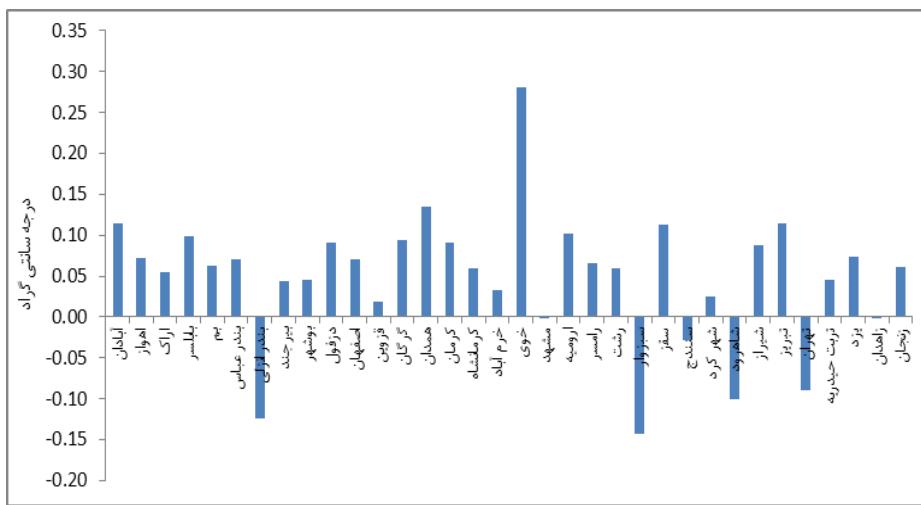
مدل های جوی نیز پیش بینی می کنند که دمای کره زمین تا سال ۲۱۰۰ بین ۱ تا $5/3$ درجه سانتی گراد افزایش خواهد یافت (خوش اخلاق و روتا، ۱۳۸۸: ۱).

مدل هالت- وینترز برای ایستگاه شهرکرد روند کاهشی را برای دهه ۲۰۱۰ پیش بینی نموده است. این ایستگاه از اندک ایستگاه های کشور است که روند تغییرات کمینه دمای ماهانه آن در تمامی ماه ها در کل دوره مورد مطالعه (۱۹۶۱-۲۰۱۰) کاهشی بوده است.

شكل (٧). مقدار تغییرات پیش‌بینی شده کمینه دما توسط مدل هالت-وینترز تا سال ٢٠٢٠

مقادیر پیش بینی شده برای بیشینه دما نیز نشان می دهد که در اغلب ایستگاه ها دما تا سال ۲۰۲۰ دارای یک روند افزایشی خواهد بود که مانند کمینه دما، بیشترین افزایش مربوط به ایستگاه خوی و به مقدار ۰/۲۸ می باشد. در حالیکه نتایج مدل هالت- وینترز از کاهش دمای بیشینه در ایستگاه های تهران، شاهروд، سمندج، سبزوار و انزلی تا سال ۲۰۱۰ حکایت دارد (شکا، ۸).

شکل (۸). مقادیر تغییرات پیش بینی شده بیشینه دما توسط مدل هالت- وینترز تا سال ۲۰۱۰

نتیجه گیری

در این پژوهش با استفاده از روش های من- کنداش و سن مقدار و شدت روند داده های کمینه و بیشینه دما و بوسیله آزمون پتیت سال تغییر در سری های زمانی برای یک دوره آماری ۵۰ ساله (۱۹۶۱-۲۰۱۰) در ۳۴ ایستگاه سینوپتیک کشور بررسی گردید و در نهایت با استفاده از مدل هالت- وینترز تغییرات دما مدل سازی و تا سال ۲۰۲۰ پیش بینی شد.

مقایسه نتایج مقادیر پیش بینی شده توسط مدل تا سال ۲۰۲۰ برای کمینه و بیشینه دما نشان می دهد که کمینه دما بیشتر از بیشینه دما با افزایش روبرو خواهد شد. به عبارت دیگر می توان انتظار داشت که تفاوت بین کمینه و بیشینه دما در اغلب نقاط کشور کاهش یابد. نکته قابل توجه این است که بطور متوسط روند تغییرات کمینه دما در ایستگاه های واقع در مناطق گرم و خشک کشور دارای شبیه افزایشی بیشتری نسبت به بقیه مناطق کشور است. در حالیکه شبیه تغییرات بیشینه دما در مناطق گرم و خشک با دیگر مناطق تقریباً یکسان می باشد. به عبارت دیگر ایستگاه های واقع در مناطق گرم و خشک کشور با شبیه تندتری نسبت به دیگر مناطق گرم می شوند.

بر اساس نتایج آزمون پتیت در اغلب ماه ها و ایستگاه های مورد مطالعه، سال تغییر در سری های کمینه و بیشینه دما در دهه ۱۹۹۰ بوقوع پیوسته است که با بسیاری از مطالعات انجام شده در دنیا مطابقت دارد (مانند: روی و زی هوان، ۲۰۱۳؛^۳ زرین ستانک و همکاران، ۲۰۱۴؛^۴ ۲۰۲۷). مقادیر پیش بینی شده کمینه و بیشینه دما توسط مدل هالت وینترز تا سال

نشان داد که به جز ایستگاه های شهرکرد، تهران، شاهروд، سنتندج، سبزه وار و بندر انزلی و دیگر ایستگاه ها با افزایش کمینه و بیشینه دما مواجه خواهند شد که مقدار این افزایش در ایستگاه ها متفاوت و بیشینه آن در ایستگاه خوی خواهد بود.

منابع و مأخذ

۱. ابریشمی، حمید، بهزادمهر، نفیسه، سیفی، طاهره (۱۳۹۲). پیش بینی قیمت نفت خام با استفاده از تبدیل موجک، مدل های غیرخطی و خطی، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات اقتصاد کاربردی ایران، شماره ۷، صص ۴۱-۶۲.
۲. اسماعیل پور، مرضیه، دین پژوه، یعقوب (۱۳۹۱). تحلیل روند بلندمدت تبخیر و تعرق پتانسیل در حوضه جنوبی رود ارس، جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، شماره ۴۷، صص ۲۱۰-۱۹۳.
۳. خورشیددوست، علی محمد، صنیعی، راحله، قویدل رحیمی، یوسف (۱۳۸۸). پیش بینی دماهای کرانگین اصفهان با استفاده از روش سری های زمانی، فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره ۲۶، صص ۴۸-۳۱.
۴. خوش اخلاق، فرامرز، رosta، ایمان (۱۳۸۸). بررسی افزایش درجه حرارت کره زمین و پیامدهای آن بر ایران و جهان، همایش بین المللی تحولات جدید ایران و جهان، قزوین، ۱۵-۱۴ مهر، صص ۱-۹.
۵. سبزی پرور، علی اکبر، سیف، زهرا، قیامی، فرشته (۱۳۹۲). تحلیل روند دما در برخی از ایستگاه های مناطق خشک و نیمه خشک. جغرافیا توسعه. شماره ۳۰، صص ۱۳۸-۱۱۷.
۶. عزیزی، قاسم، روش، علی اصغر (۱۳۸۴). بررسی خشکسالی ها- ترسالی ها و امکان پیش بینی آنها با استفاده از مدل سری زمانی هالت وینترز در استان هرمزگان، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۷۹، صص ۶۳-۴۸.
۷. عساکر، حسین (۱۳۹۲). تحلیل روند موسیم های خشک و تر در شهر زنجان، جغرافیا و توسعه، شماره ۳۱، صص ۵۶-۴۷.
۸. فرشاد فر، عزت الله (۱۳۸۱). اصول و روش های آماری. انتشارات طاق بستان. ۷۳۳ صفحه.
۹. قاسمی، احمد رضا (۱۳۹۱). مدل سازی تغییرات زمانی و مکانی پوشش ابری با تأکید بر روزهای بارش در ایران. رساله دکتری، جغرافیای طبیعی- اقلیم شناسی، دانشگاه تبریز، ۱۲۰ صفحه.
۱۰. قویدل رحیمی، یوسف (۱۳۹۱). مدل های زمانی تحلیل و پیش بینی دماهای فرین پاییز تهران، فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره ۳۷، صص ۱۵۷-۱۴۱.

۱۱. مسعودیان، سید ابوالفضل (۱۳۸۳). بررسی روند دمای ایران در نیم سده گذشته، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۳، صص ۱۰۶-۸۹.
۱۲. مسعودیان، سید ابوالفضل، کاویانی، محمد رضا (۱۳۸۷). اقلیم شناسی ایران، انتشارات دانشگاه اصفهان، ۱۷۹ صفحه.
- Jahani, M, B.Salahi and M.T. Masomi. (2013). *Germi County Seasonal Precipitation Routing and Analysis, Using Holt-Winters Method for Time Series with Non-Seasonal Changes*. Tech. J. Eng. and Appl. Sci., 11: 950-953.
- Salami, A.W, A.A. Mohammed, Z.H.Abdulmalik, O.K.Olanlokun. (2014). *Trend Analysis of Hydro-meteorological Variables using the Mann-Kendall Trend Test: Application to the Niger River and the Benue sub-basins in Nigeria*. Int. J. Technol., 2: 100-110.
- Bisai, D, S.Chatterjee, A.Khan, and N.Barman. (2014). *Long Term Temperature Trend and Change Point: A Statistical Approach*. Open J. Atmos. Climate. Change, 1: 32-42.
- Mishra,N, D.Khare, R.Shukla, and L.Singh. (2013). *A Study of Temperature Variation in Upper Ganga Canal Command India*. AWRP. 1: 45-51.
- Roy,T.D. and K.K.Das. (2013). *Temperature Trends at Four Stations of Assam during the period 1981-2010*. Int. J. of Sci. and Res. Pub., 3: 1-3.
- Zarenistanak,N, A.Dhorde, and R.H.Kripalani. (2014). *Trend analysis and change point detection of annual and seasonal precipitation and temperature series over southwest Iran*. J. Earth Syst. Sci., 123: 281–295.
- Ustaoglu,B. (2012). *Trend analysis of annual mean temperature data using Mann-Kendall rank correlation in Turkey for the period of 1970-2011*. The 2nd International Balkan Conference (IBAC 2012).10-13 October 2012. Tirana-Albania.
- Jain, S.K. and V.Kumar. (2012). *Trend analysis of rainfall and temperature data for India*. Current Sci., 102: 37-49.
- Gundalia, M.j. and M.B.Dholakia. (2012). *Prediction of maximum/minimum temperatures using Holt Winters Method with Excel Spread Sheet for Junagadh Region*. Int. J. Eng. Res. & Technol., 6: 1-8.
- Smadi, M, and A, Zghoul. (2006). *A Sudden Change in Rainfall Characteristics in Amman, Jordan during the Mid-1950s*. American J. of Environmental Sci., 3: 84-91.